Opiskelun ja koulutuksen
tutkimussäätiö Otus
Kampinkuja 2
00100 Helsinki
posti@otus.fi
Y-tunnus: 0829910-7

Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö 8.11.2023

Asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä opintotukilain muuttamiseksi (HE80/2023)

Viite: HE80/2023
Sivistysvaliokunta, eduskunta

Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr kiittää mahdollisuudesta antaa kirjallinen asiantuntijalausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle opintotukilain muuttamisesta. Tarkastelemme asiaa opiskelijoiden kokemuksista ja näkemyksistä kertovien tutkimustulosten valossa.

Opintorahan huoltajakorotuksen tasokorotus

Hallitus esittää opintorahan huoltajakorotukseen 30 euron tasokorotusta, jonka tavoitteena on parantaa lasta huoltavan opiskelijan ostovoimaa sekä edellytyksiä opiskelun ja vanhemmuuden yhdistämiseen. Tuoreen tutkimustiedon valossa huoltajakorotus on merkityksellinen ja monelle opiskelijavanhemmalle tärkeä opintoja mahdollistava etuus. Nuorena lapsen saaneet toivat esiin opiskelijavanhempien erityisyyden ja tarpeen suurempaan taloudelliseen tukeen. Opiskelijavanhempien työssäkäynnin ei nähty olevan samalla tavoin mahdollista kuin lapsettomilla. (Murto 2023a.) Työn ja opintojen yhdistäminen on ollut merkittävin haaste lasta huoltavilla opiskelijoilla myös vuosien 2019 ja 2022 Eurostudent-tutkimuksissa (Koivuranta 2023). Huoltajakorotuksen nostolla voidaan tasata erilaisten elämäntilanteiden tuottamaa eriarvoisuutta.

Huoltajakorotus on merkityksellinen etuus myös sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Suomessa yhä selvä enemmistö lapsista asuu vanhempiensa eron jälkeen äidillään, jolloin huoltajakorotus lapsen asumisesta riippumattomana parantaa erityisesti opiskelevien isien asemaa. Toisaalta taas yleiseen asumistukeen kohdistuvat leikkaukset voivat osaltaan heikentää enemmän opiskelevien äitien kuin isien asemaa eikä heikennyksiä kaikkien osalta korvaa lapsilisään kaavaillut korotukset. Esitetyn 30 euron tasokorotuksen riittävyyttä olisikin tärkeä tarkastella osana lasta huoltavien vanhempien saamien etuuksien kokonaisuutta.

Opintolainan valtiontakauksen määrän nostaminen

Hallitus esittää myös nostoa opintolainan valtiontakauksen määrään. Kuten nykytilan arvioinnissa todetaan, on opintolainan käyttö kasvanut erityisesti viime vuosina. Pääkaupunkiseudun korkeakouluopiskelijoille keväällä 2023 toteutettu Opiskelijan kaupunki -tutkimus osoitti, että puolet vastaajista rahoitti opintojaan opintolainalla, ja joka neljäs oli joutunut nostamaan opintolainaa aiempaa enemmän elinkustannusten nousun vuoksi. Huoli toimeentulosta oli kasvanut myös niillä opiskelijoilla, jotka kokivat rahojensa riittävän kattamaan elinkustannukset. Kaikkiaan lähes 70 prosenttia kyselyyn vastanneista pääkaupunkiseudulla opiskelleista oli huolissaan toimeentulostaan nousseiden elinkustannusten vuoksi. (Murto 2023b.)

Toimeentulo on yksi opiskelukyvyn osatekijöistä, joka heiketessään vaikuttaa opiskelijoiden hyvinvointiin ja opiskelumahdollisuuksiin, kun taas hallituksen esityksen tavoitteena on turvata edellytykset päätoimiseen opiskeluun. Opiskelijoiden

toimeentulon turvaaminen opintoetuuksien määrää nostamalla on täten tärkeää, mutta lainapainotteisuuden kasvattamiseen liittyy ongelmallisuutta.

Opiskelijan kaupunki 2023 -tutkimuksessa toimeentulohuolten lisäksi kaikkiaan lähes kahdella kolmesta vastanneesta usko tulevaisuuteen oli heikentynyt yhteiskunnallisten kriisien vuoksi (Murto 2023b). Tulevaisuuden näyttäessä epävarmalta opintolainan varassa eläminen voi lisätä turvattomuuden tunnetta entisestään, koska pääasiallisesti opintolaina on maksettava takaisin olosuhteista riippumatta. Moni voi jättää epävarmuuden vuoksi opintolainan kokonaan nostamatta, vaikka se olisi elämän minimilähtökohtien vuoksi merkityksellistä. Jo reilu kolmannes Opiskelijan kaupunki -tutkimukseen vastanneesta oli jättänyt ruokaa tai lääkkeitä ostamatta heikon toimeentulon takia. Samoin viidennes oli vähentänyt kulkemistaan kotoa kampukselle. Lähes puolet sen sijaan oli lisännyt työntekoa opintojen ohessa turvatakseen toimeentulonsa. (Murto 2023b.)

Esityksessä opintolainan valtiontakauksen määrän nostamisessa on arvioitu vaikutuksia muun muassa osatyökykyisten opiskelijoiden kannalta, mutta eri aloilla opiskelevien tilanteeseen ei ole niinkään kiinnitetty huomiota. Eri aloilla opiskelevilla ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia paikata toimeentulon aukkoja ansiotuloilla erilaisten läsnäolovaatimusten vuoksi. Muun muassa Eurostudent VIII-tutkimuksessa korkeakouluopiskelijoilla on ilmennyt alakohtaisia eroja opiskeluaikaisen työssäkäynnin osalta (Saari, Koivuranta & Nevalainen 2023). Lainapainotteisuuden lisääminen voikin asettaa eri aloilla opiskelevat keskenään entistä eriarvoisempaan asemaan opintojen aikaisen työssäkäynnin mahdollisuuksien ja tulevaisuuden työllistymisnäkymien vuoksi.

Lainapainotteisuuden vahvistaminen lisää myös korkeakouluissa opiskelevien eriarvoisuutta muun muassa opintoihin kuuluvien pakollisten harjoittelujen osalta. Jo nyt osa joutuu erityisesti naisvaltaisilla aloilla rahoittamaan opintoihin kuuluvia pakollisia harjoittelujaan yksin opintoetuuksilla, kun taas tekniikan aloilla niitä suoritetaan opintoetuuksia suuremmalla korvauksella. Eriarvoisuutta ilmenee samojen alojen sisällä myös yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijoiden keskuudessa. (Akavan opiskelijoiden harjoittelubarometri 2019.)

Opiskelijatutkimusten tulosten valossa valtiontakauksen määrän nostamisen sijasta tulisikin turvata opintorahan ostovoima, jota kaavaillut indeksijäädykset heikentävät. Ensiarvoisen tärkeää olisi lisätä myös korkeakouluissa eri aloilla ja sektoreilla opiskelevien yhdenvertaisuutta korvaamalla palkattomat harjoittelut palkallisilla harjoitteluilla.

Lisäksi on huomioitava, että vähäisen tutkimustiedon johdosta opintotuen lainapainotteisuutta lisättäessä sen vaikutusten seurantaa ja arviointia tulisi tehdä myös opiskelijoiden näkemykset ja kokemukset huomioiden eikä vain rekisteriaineistojen perusteella. Arvioinnissa on tarpeen huomioida myös opiskelijoiden moninaisuus. Aiemman tutkimuksen valossa voidaan olettaa, että eri elämäntilanteissa olevat opiskelijat reagoivat lainapainotteisuuden kasvuun eri tavoin. Lasta huoltavat ja parisuhteissa elävät opiskelijat ovat suhtautuneet lainapainotteisuuteen myönteisemmin kuin esimerkiksi yksin asuvat. (Mikkonen, Lavikainen & Saari 2013.) Aiheesta tarvitaan kuitenkin tuoreempaa tutkimustietoa.

Muiden kuin korkeakouluopiskelijoiden opintolainojen nostokertojen määrän lisäys

Hallitus esittää myös muiden kuin korkeakouluopiskelijoiden opintolainojen nostokertojen määrän lisäämistä lukukauden aikana yhdestä kahteen kertaan opintolainan riittävyyden parantamiseksi ja opintolainan tarkoituksenmukaisen käytön edistämiseksi.

Opintolainaan liittyviä rajoituksia säädettäessä tulisi arvioida tarkkaan sen erilaiset vaikutukset heterogeeniselle opiskelijajoukolle. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, toisella asteella opiskelee yli 10 000 opintorahan huoltajakorotuksen saajaa, joilla taloudelliset tarpeet opintolainan nostoaikataulun osalta voivat olla hyvin erilaiset kuin kotona asuvalla alle 20-vuotiaalla toisen asteen opiskelijalla. Tutkimuksissa ammatillisten opiskelijoiden arvio omasta taloudellisesta tilanteenteesta on ollut hyvin erilainen. Nuoremmat ja erityisesti kotona vanhempien tai muiden huoltajien luona asuvien tilanne on ollut parempi kuin itsenäisesti asuvilla tai vanhemmilla ikäryhmillä. Samoin ero opintolainan nostamisessa on suuri verratessa alle 20-vuotiaita ja yli 20-vuotiaita opiskelijoihin, joilla elämän rahoittaminen opintolainalla oli yleisempää. Opintolainan nostaminen oli muutoinkin yleistynyt ammatillisten opiskelijoiden keskuudessa vuodesta 2019 vuoteen 2022. (Amisbarometri.)

Lausunnon valmisteluun Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiössä osallistuneet:

Tutkija Virve Murto
Tutkija Jukka-Pekka Jänkälä
Kehittämispäällikkö Elina Nurmikari
Toimitusjohtaja Mila Hakanen

Lähteet:

Akavan opiskelijoiden harjoittelubarometri 2019 (2019) Akava Works -raportti 4/2019. Saatavilla: https://akavaworks.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/11/Akava-Works-Akavan-opiskelijoiden-harjoittelubarometri-2019.pdf.

Amisbarometri (2019 & 2022) Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry & Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus. Saatavilla: https://sakkiry.fi/amisbarometri/.

Koivuranta, Sara (2023) Opintojen sujuvuuden ja saavutettavuuden kokemukset. Koulutus. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja: 2023:1. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-732-1

Mikkonen, Janne; Lavikainen, Elina & Saari, Juhani (2013) Monituloiset. Korkeakouluopiskelijoiden tulonlähteet ja kokemus toimeentulosta erilaisissa elämäntilanteissa. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr 40/2013. Helsinki: Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus. Saatavilla: https://docs.google.com/file/d/0Bwmvs3pV4wGtVU5nVlVLUW5vX0U/edit?resourcekey=0-zsHqWnR6LLr7Fm-7hfY3zw

Murto, Virve (2023a) Nuoret vanhemmat vuosituhannen vaihteen Suomessa: Vanhemmuuden lähtökohdat, vanhemmuuden jakaminen ja kouluttautuminen alle 20-vuotiaana esikoisensa saaneilla. Turku: Turun yliopisto. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9376-5.

Murto, Virve (2023b) Opiskelijan kaupunki 2023. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr. Saatavilla: https://drive.google.com/file/d/1xPDpA82O2gVdR2Aj2XxuthJp-STAIH9T/view

Saari, Juhani; Koivuranta Sara & Nevalainen Elina (2023) Eurostudent VIII – Opiskelijatutkimus 2022. Koulutus. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja: 2023:34. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-988-2